

חקירות ילדים

בשעת לילה מאוחרת הכל עובר בעקבות תיקון לחוק שהתקבל ביום האחרון של מושב הכנסת, מופקדות מעתה חקירות הילדים בידי משרד העבודה והרווחה, שכלל אינו ערוך לכך. כמעט כל הנוגעים בדבר מתנגדים לתיקון, המעורר שאלות קשות על תהליך החקיקה בישראל

מאת ברוך קרא

בקרב מאוד כבר לא נהיה עובדים סוציאליים, אלא במקרה הטוב שוטרים רגישים - כך אומרים פקידים של שירות המבחן לנוער במשרד העבודה והרווחה, העומדים חסרי אונים אל מול המשימה הגדולה שהוטלה עליהם ואל מול הפסד הצורב לכללי המשחק הפרלמנטריים בישראל. תיקון שנוי במחלוקת בחוק דיני ראיות (הגנת ילדים), שעבר ביומו האחרון של מושב הכנסת, לפני כשלושה שבועות, מפקיד בידיהם סמכויות רחבות בתחום חקירות הילדים, אף שאינם משתלטים על הסמכויות הרבות שכבר בידם.

לא זו בלבד שהם אינם מעוניינים בסמכויות החדשות; גם המשטרה, שסמכויות אלה מועברות אליהם ממנה, אינה מעוניינת במהלך; גם נציגי משרד המשפטים מתנגדים לו; גם הסניגוריה הציבורית אינה מצדדת בו. אף אחד מאלה ששקדו על התיקון לחוק במשך חודשים אינו רוצה בשינוי הקיצוני, ואף על פי כן הוא עבר בקריאה שנייה ושלישית. כמעט כל הגורמים המקצועיים סבורים, כי התיקון לחוק יסב נזק קשה לחקירת פשעים שילדים מעורבים בהם כחשודים, כעדים או כקורבנות.

תחילת הפרשה הסבוכה הזאת ב-1955 אז חוקק חוק דיני ראיות (הגנת ילדים). במהלך שלא היה לו תקדים במדינות אחרות קבעה הכנסת כי יש לחסוך טראומה נוספת מילדים עד גיל 14 שנחשפו לעבירות מין כקורבנות או עדים ואף כחשודים, ולהפקיד את חקירתם בידי שירות המבחן לנוער שבמשרד העבודה והרווחה. החוק גם מנע את האפשרות שהילדים, שהיו קורבנות לאונס או למעשים מגונים, ייחקרו בחקירה נגדית בבית המשפט על ידי הסנגור - חקירה שרבים מכנים אותה "אונס נוסף" - וקבע שעל דוכן העדים יעמדו במקומם חוקרי הילדים משירות המבחן. בפועל החוק נכנס לתוקפו באמצע שנות השמונים ומאז לא נפסקו הניסיונות להרחיבו.

בתחילת שנות התשעים הורחב החוק כך שגם ילדים עד גיל 14 קורבנות ועדים לאלימות של הורה בעבירות חבלה של ממש (המוגדרת ככזאת המשאירה סימן), חבלה חמורה (הגורמת שינוי בגוף), או התעללות והזנחה, ייחקרו על ידי חוקרי הילדים משירות המבחן. שירותי המבחן מתקשים לעמוד בעומס העבודה הזה. במשטרה מדווחים על מאות תיקים, שהחוק מונע מהם לטפל בהם ובשירות המבחן אין מי שיעסוק בהם.

ואף על פי כן סברו אנשי המקצוע שיש להמשיך בתהליך ההרחבה. ב-1996 כונסה ועדה מיוחדת בראשות המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, יהודית קרפ, כדי להמשיכו באופן מבוקר. בוועדה ישבו נציגים מכל המשרדים הנוגעים בדבר. את המשטרה ייצגו סני"צ סוזי בן ברוך, ראש מדור נוער, ועו"ד מאיר דב ברקוביץ', קצין הייעוץ והחקיקה. את משרד העבודה והרווחה ייצגה הד"ר דבורה הורביץ, האחראית לחקירות ילדים. בסיום דיוניה הרבים ביקשה הוועדה להעביר לחקירת שירות המבחן גם עבירות אלימות נגד ילדים, המתבצעות על ידי כל אדם אחראי - בן זוג של הורה, מורה, שמרטף, כל אדם שיש לו אחריות בזמן מסוים על הילד. ביוני '98 אושרה ההצעה בקריאה ראשונה בכנסת.

חברי ועדת קרפ חשו כי הרפורמה שיזמו מתקדמת היטב, אף שידעו כי למערכת צפויים קשיים

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

רבים ביישומה. באוקטובר '99 ציפתה להם הפתעה. בדיון מכין לקריאה שנייה ושלישית על התיקון לחוק, שהתקיים בוועדת חוקה, חוק ומשפט, ביקש ח"כ אופיר פינס להסתייג ולהוסיף עוד הרחבה להצעה של קרפ. **שירות המבחן לנוער, כך הציע, יטפל בכל סוג של עבירות אלימות הקשורות בילדים:** עדות על רצח, **מכות בין ילדים בבית ספר ואפילו תאונות דרכים.** אם כבר החלטתם על רפורמה, **אמר פינס** לפקדי הממשלה, אז תלכו עד הסוף.

מי שעמד מאחורי ההצעה, ובמשך חודשים המשיך לגייס חברי כנסת לעניין זה, היה היועץ המשפטי של ועדת החוקה, שלמה שהם. שהם, שופט שלום בדימוס, אומר למקורביו כי הוא "הריח זיעת עצורים", בתקופה שכיהן כשופט, ושהוא מכיר את השטח. אף שאינו אמן על המהלכים המקצועיים, אלא על המשמעויות המשפטיות גרידא, החליט לפעול להרחבת ההרחבה של ועדת קרפ.

חברי ועדת קרפ לא הצליחו למנוע את הצבעתם של חברי הכנסת הספורים שישבו בוועדת החוקה, בעד הסתייגותו של פינס. בקשותיה של קרפ מפינס, שימשוך את הסתייגותו לפני שיעלה התיקון לחוק להצבעה במליאה, לא נענו, ובנובמבר '99 היא התקבלה. אלה שצידדו בפינס באותה תקופה טוענים כי פקידים ממשלתיים נוטים "להתאהב בהצעות של עצמם, שאותן הם מכינים בכבוד ובאטיות".

לא זו בלבד שלמשרד העבודה והרווחה לא היו התקציבים, המשאבים וההכשרה להתמודד עם המשימה; נציגי הסניגוריה הציבורית והמשטרה גם טענו שזכויות החשוד נפגעות, **שכן מעתה בכל עבירות האלימות נגד ילדים הקורבן לא יוכל להיחקר בחקירה נגדית על ידי באי כוחו של הנאשם.**

לאחר סחר-מכר פוליטי הסכימה הכנסת לדחות את תחולת החוק בחצי שנה, כדי ששירות המבחן לנוער יוכל להתארגן לקראת המשימה. בפועל, בתקופה הזאת לא הזרים האוצר למשרד תקציבים נוספים, והיה חשש שלא יהיה מי שיחקור על פי חוק את הילדים שנחשפו לעבירות אלימות בישראל.

פרסום הפרשה בראשית יולי השנה החזיר את הדיון לוועדת חוקה, חוק ומשפט. חברי הוועדה הסכימו ביניהם עתה שההרחבות גורפות, לא מוצדקות ואי אפשר לעמוד בהן. הם החליטו לדחות את תחולת החוק עוד בחצי שנה.

במשך פרק זמן זה הוצעה הצעת חוק ממשלתית חדשה. יו"ר ועדה החוקה אמנון רובינשטיין, שהם ופינס הסכימו להגשתה, שכן היו בה הרחבות נוספות. ההצעה עברה בקריאה ראשונה בתחילת דצמבר 2000 והועברה לוועדת החוקה להכנה לקריאה שנייה ושלישית. **הפעם השתתף בישיבתה של ועדת החוקה יו"ר המועצה לשלום הילד, הד"ר יצחק קדמן,** ועמו צרור הרחבות חדשות משלו. הדיון התנהל בטונים צורמים ונדמה למשא ומתן בין בעלי עסקים: "אם נעשה פשרה עד גיל 10? ניסה רובינשטיין לרצות את חברי ועדת קרפ, שכבר הסכימו להחיל את התיקון לחוק על ילדים עד גיל שש; "בכל זאת לילד בגיל שבע זו גם טראומה". "גם לילד בגיל 18 זו טראומה", אמרה בציניות נצ"מ סוזי בן ברוך, ראש מדור נוער במשטרה. וכך נמשך הוויכוח, אך רובינשטיין, חבר הכנסת היחיד שהיה בוועדה, כבר רצה לפנות לנושא הבא: "רבותי, אני אצביע כעת ואתם תנסחו, הניסוח הוא פשוט". "מקבלים כאן תיקון בחיפזון גדול", אמר דורי פינטו, סגן הסניגור הארצי. כשחברי ועדת קרפ כבר נטו לכיוון הפשרה שהוצעה בוועדה, בא לישיבה באיחור שלמה שהם וטען שאין די בהרחבות שהציע קדמן.

בסופו של עניין הופסקה הישיבה לשם גיבוש פשרה מחודשת. הפשרה שהושגה: **החוק יוחל גם על ילדים עד גיל 14 שהיו עדים לעבירות של הריגה ורצח, כאשר העבירה בוצעה על ידי או כלפי הורה (או בן/בת זוג), אחות או אח. החלת החוק נדחתה שוב בשנה.**

משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
הפיקוח ליישום חוק זכויות התלמיד

זו לא היתה ההפתעה האחרונה. למאבקו של שהם הצטרף חבר כנסת נוסף, שאול יהלום, שביקש לקיים רוויזיה ולהשאיר על תלן את ההרחבות שהציע פינס (שכבר לא עסק בחוק). לאחר שהנציגים הממשלתיים איימו כי יגישו הסתייגויות משלהם, יהלום היה מוכן להתפשר ולהסכים לנוסח מעודן יותר.

לאחר הפסקה להתייעצויות נעתרה בן ברוך להצעה של יהלום, ולו כדי למנוע את שובו של תיקון פינס. גם קרפ הסכימה. הורביץ משירות המבחן עמדה בסירובה. הצעת יהלום התקבלה ויועדה להגשה למליאה לקריאה שנייה ושלישית.

ואולם, אחר הצהריים ביום האחרון למושבה של הכנסת נכונה לחברי ועדת קרפ הפתעה נוספת. יהלום טען ששכח לכלול את כל הילדים עד גיל 12 שנחשפו לכל עבירות האלימות שיש בהן חבלה חמורה או חבלה

של ממש. לכן כתב הסתייגות נוספת לתיקון, שכבר היה מוסכם ושהוא עצמו חתם עליו. חברי ועדת קרפ ראו בכך הפרת הסכם והחליטו להגיש הסתייגות בשם השר לביטחון פנים ושר העבודה והרווחה. אלא שבשעות הלילה המאוחרות, שאז עלה התיקון לחוק להצבעה, לא היה שום שר שיוכל להציג את הסתייגותם, וכך התקבל התיקון בניגוד לעמדתם.

יותר מכפי שמטריד את יהודית קרפ עתידו של חוק דיני ראיות (הגנת ילדים), מטרידה אותה הדרך שבה התקבל: "יש בלבי הרהורי כפירה על האופן שבו מתנהלים לעתים הליכי החקיקה במדינת ישראל", היא אומרת. "החוק הידוע כחוק פינס התקבל על דרך של הסתייגות, שהצביעו עליה לראשונה רק בקריאה שנייה ושלישית. החוק לא נדון לגופו בוועדת חוקה. אינני שוללת את הזכות החשובה של חברי הכנסת להגיש הסתייגויות להצעות חוק ממשלתיות. השאלה איך הדבר נעשה ואם לחברי ועדת החוקה ניתנת הזדמנות לשמוע את כל הנוגעים בדבר ולשקול את ההשלכות השונות של ההצעה".

שלמה שהם דוחה את הטענות של קרפ: "הכנסת היא הרשות המחוקקת", הוא אומר, "וגם אם יש ביקורת על תהליך החקיקה, חובה על משרדי הממשלה לבצע את החוקים. אשר לטענה שההליך היה שטחי, צריך לזכור שלרשות נבחרת הציבור לא עומד אותו הזמן שיש לממשלה לענייני הצעות החוק. הממשלה לא פעלה לבצע את החוק, אף על פי שהוא התקבל כבר לפני יותר משנה, וכל מה שנעשה הוא רק לשוב ולקבל עוד ארכה".

בן ברוך סבורה כי החוק שהתקבל יגרום נזק עצום למערך החקירות. "כבר היום", היא אומרת, "תקועים לנו כ-200 תיקי חקירות, האמורים לעבור לחוקרי ילדים ואינם עוברים אליהם משום שהם לא עומדים בעומס". מעבר לכך, טוענת בן ברוך, "חוקרי ילדים אינם מיומנים בחקירות, והחקירות ייתקעו זמן רב משום שלא יהיה מי שיקדם אותן". חוקרי ילדים הם עובדים סוציאליים העוברים הכשרה של שבועיים לתפקידם.

הורביץ אומרת, כי "מעבר לשאלת התקציב, אין שום סיבה שמשרד העבודה והרווחה ייפך לאגף חקירות נוסף. אנשי שירות המבחן עושים עבודה מצוינת בגביית העדות מאנשים שבאמת זקוקים להם, ועכשיו הם יצטרכו לחקור תאונות דרכים".

בפועל, כמעט כל הגורמים המקצועיים, חברי הכנסת ואף שלמה שהם (האומר את הדברים בשיחות פרטיות) מסכימים שוועדת החוקה נקלעה לתזזית, שמראש לא היה עליה להיכנס אליה. למקורביו אומר שלמה שהם, המוביל הנלהב בשינוי החקיקה, כי אם יוקמו מרכזי אבחון משותפים למשטרה ולמשרד העבודה והרווחה, כמו שסוּזי בן ברוך מבטיחה, התיקונים שנעשו בחוק יהיו מיותרים. במשטרה אומרים כי כבר השנה יוקם מרכז ניסיוני כזה בירושלים.

© פורסם ב"הארץ" בתאריך 19/1/2001